

De fleste bor nær foreldre og voksne barn

Noen av oss har foreldre og barn boende svært langt unna, men de aller fleste har foreldre og/eller barn i en rimelig avstand, under 30 kilometer, fra der vi selv bor. Det er flest med lang reisevei til foreldre blant dem som bor i Oslo og Akershus og i Nord-Norge. De som har voksne barn langt unna, er for det meste personer på Vestlandet, i Trøndelag og i Nord-Norge. Utviklingen i flyttemønster har påvirket den geografiske avstanden mellom familiemedlemmer.

Trude Lappegård

Studien av livsløp, generasjon og kjønn (LOGG)

LOGG 2007 er en nasjonal undersøkelse gjennomført av Statistisk sentralbyrå og forskningsinstituttet NOVA. Undersøkelsen består av den internasjonale studien Generations and Gender Survey (GGS) og andre runde av den norske studien Livsløp, aldring og generasjon (NorLAG). For nærmere beskrivelse, se første artikkel i dette nummeret av Samfunnsspeilet, 1/2009.

Trude Lappegård er forsker i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for demografi og levekårsforskning. (lap@ssb.no)

Familien utgjør en av de viktigste dimensjonene i folks liv. For den enkelte vil det å ha et godt sosialt nettverk, hvor familien inngår, være svært viktig for opplevelse av egen velferd. For samfunnet utgjør familien en viktig sosial ressurs, hvor utveksling av ubetalt hjelp og omsorg utgjør en viktig komponent for et bærekraftig velferdssamfunn (Murphy 2008). Familien er den viktigste kilden til hjelp og omsorg ved siden av offentlige velferdsordninger (Daatland og Herlofson 2005). Geografisk nærhet er dermed en viktig forutsetning for hyppig samvær og utveksling av støtte mellom generasjoner og familiemedlemmer.

Et aktuelt spørsmål er i hvilken grad geografisk avstand svekker familien som en viktig sosial ressurs i samfunnet. At Norge er et land med store geografiske avstander, gjør dette spørsmålet mer aktuelt her enn i andre land. Hvor vanlig er det å bo langt unna foreldrene sine? Er det slik at de fleste innbyggerne verken har foreldre eller voksne barn i nærheten?

Med utgangspunkt i LOGG-utvalget av personer i aldersgruppen 18-79 år ser vi her nærmere på forskjeller i geografisk avstand (se tekstboks), både til foreldrene og til voksne barn, i tre grupper: 1) personer som har minst én forelder i live, 2) personer som har minst ett barn over 20 år boende på en annen adresse, 3) personer som både har minst én forelder i live og minst ett barn over 20 år boende på en annen adresse enn en selv.

Det er imidlertid viktig å understreke at det ikke bare er geografisk avstand som har betydning for familien som sosial ressurs. Endringer i familiemønsteret og nye kjønnsrollemønstre er andre viktige faktorer (Daatland og Herlofson 2005).

Vedvarende sentralisering i Norge

Utviklingen i flyttemønsteret og bosetningsmønsteret gjennom de siste tiårene utgjør et viktig bakteppe for geografisk avstand mellom de nære familiemedlemmer. Gjennom mange år har det pågått en sentraliseringsprosess i Norge. Figur 1 illustrerer dette og viser flyttestrømmene for 2007. Ifølge befolkningsstatistikken flytter 4-5 prosent av befolkningen over kommunegrensene hvert år.

Sentraliseringen av befolkningen har pågått gjennom mesteparten av etterkrigstiden, og folk har i større grad flyttet fra land til by enn omvendt. Det

har vært en jevnt høy og vedvarende utflytting fra de typiske distriktsområdene. Viktige trekk ved samfunnsutviklingen kan knyttes til sentraliseringen. Næringsutvikling, utdanningsbehov, teknologisk utvikling, betydningen av informasjons- og kommunikasjonsforhold og krav til effektivitet har i sum hatt kontinuerlig sentraliserende virkninger (Sørli 2003). Det var størst utflytting fra Nord-Norge. For eksempel Finnmark har som følge av innenlandske flyttinger isolert sett redusert befolkningen med 16 prosent av befolkningen i perioden 1996-2006. Samtidig har befolkningen i Oslo og Akershus økt med 6 prosent (Statistisk sentralbyrå 2007).

Ulike grunner for å bo nær foreldre

I løpet av livet er det mange forhold som påvirker flytting, slik som utdanning, arbeid og bolig. I noen perioder vil det være mer attraktivt å bo nær hverandre, og det kan være ønsker og behov for mer kontakt og samvær mellom foreldre og barn.

Når en etablerer seg med familie og barn, er det med på å styrke bånd til nærmiljøet og bostedet. Dette vil kunne bidra til mindre mobilitet, men samtidig kan det å få barn gjøre det mer attraktivt å bo i nærheten av sine foreldre (eller svigerforeldre). Foreldre, når de blir besteforeldre, kan uttrykke et sterkere ønske om at barna skal bo i nærheten (Michielin og Mulder 2008). Ønsket om å bo nærmere sine foreldre vil også kunne øke som en følge av andre endringer i familiesituasjonen, for eksempel samlivsbrudd.

Endringer i foreldrenes situasjon kan også øke behovet for å bo i nærheten av hverandre. Når en av foreldrene dør, kan det føre til at den gjenværende trenger hjelp og støtte fra barna. Norge er et samfunn der formelle regler og uformelle normer ikke definerer familien som hovedsansvarlig for støtte og omsorg for de gamle (Hagestad 2003). Dette henger sammen med et velutbyggt tjenestetilbud til eldre i det norske velferdssamfunnet.

Selv om nordmenn ikke har formelle familieforpliktelser, viser det seg at de har uformelle normer som legger vekt på støtte mellom familiemedlemmer. Dette betyr at også i Norge representerer familien et sentralt sikkerhetsnett for eldre. Den fyller hull i velferdsstatens ordninger, samtidig som den gir tilhørighet og kontinuitet (Hagestad 2003).

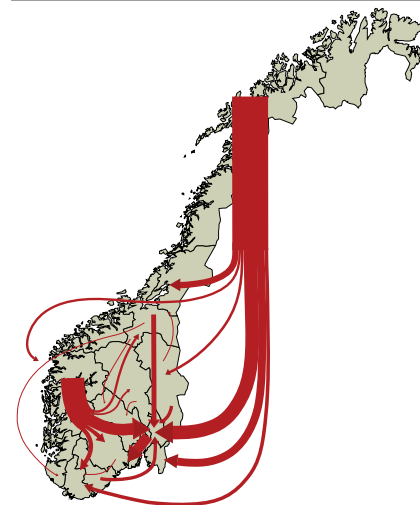
Lengst reisevei til far når foreldre ikke bor sammen

Avstand mellom voksne barn og deres foreldre vil i hovedsak være påvirket av flyttemønsteret til barna. Voksne barn vil her være i alle aldersgrupper, og flyttingene deres vil ha skjedd over flere tiår. Når vi skal se på bostedsavstand mellom barn og foreldre, skiller vi etter om foreldrene bor sammen eller ikke, og hvorvidt en eller begge lever.

Figur 2 viser at de som har foreldre som ikke bor sammen, bor lenger unna både mor og far enn de som har foreldre boende sammen, eller bare har en forelder i live. De som har foreldre som ikke bor sammen, har en større geografisk avstand til far enn til mor.

Vi viser tre ulike tall for avstand: avstanden som 25 prosent i gruppen har til sine foreldre, avstanden som halvparten (medianverdien) i gruppen har til sine foreldre, og avstanden som 75 prosent har til sine foreldre. De største forskjellene mellom gruppene finner vi blant dem som bor relativt langt unna foreldrene. Blant dem som har foreldre som ikke bor sammen, har 25 far bo-

Figur 1. **Nettoflytting mellom landsdeler. 2007**

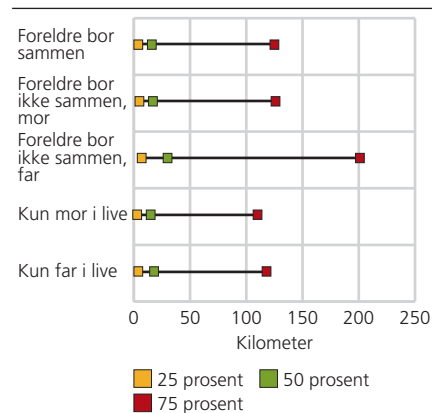

Kilde: Befolkningsstatistikk, SSB.
Kartgrunnlag: Statens kartverk

Beregning av geografisk avstand

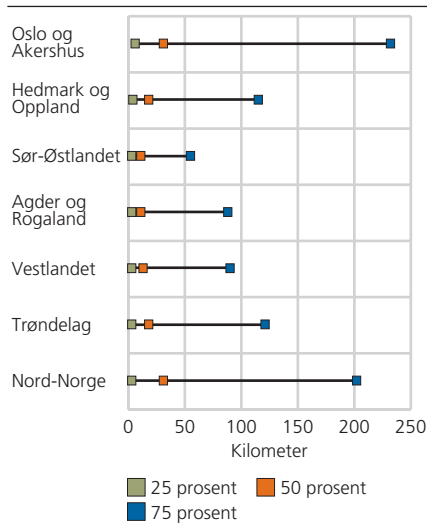
For å beregne geografisk avstand mellom to familiemedlemmer har LOGG brukt **adresseregistret** i GAB (Grunneiendoms-, adresse- og byggningsregisteret, som Statens kartverk er ansvarlig for). Ved hjelp av numeriske adresser beregnes **reell avstand langs vei** (reisemeter) mellom to adresser. Det tas spesielt hensyn til **fergestrekninger**. Hvis avstand langs vei ikke beregnes, blir **luftlinje** beregnet (aktuelt for eksempel på øyer uten fergeforbindelse). For mer informasjon om beregning av geografisk avstand, se Reid (2002).

Figur 2. **Avstand i kilometer til foreldre¹, etter om foreldre bor sammen**

¹ Personer med minst én forelder i live.
Kilde: LOGG 2007, SSB og NOVA.

Figur 3. Avstand i kilometer til foreldre¹, etter landsdel. Personer med minst én forelder i live

¹ Hvis foreldre ikke bor sammen, har vi beregnet avstand til mor.
Kilde: LOGG 2007, SSB og NOVA.

ende mer enn 201 kilometer unna. Det tilsvarende tallet blant dem som har foreldrene boende sammen, er 125 kilometer.

«Lang vei hjem» fra Oslo og Akershus

Figur 3 viser at det er til dels store forskjeller i avstand til foreldre etter landsdel. Personer bosatt på Sør-Østlandet (Østfold, Buskerud, Vestfold og Telemark) og i Agder og i Rogaland bor gjennomgående nærmere sine foreldre enn personer som bor i andre deler av landet. Lengst avstand til foreldre har de som bor i Oslo og Akershus samt i Nord-Norge. I disse gruppene har 25 prosent foreldrene sine boende henholdsvis mer enn 232 kilometer og 202 kilometer unna. For dem som bor i Oslo og Akershus, kan dette knyttes til de store flyttestrømmene til disse områdene, mens for dem som bor i Nord-Norge, kan det henge sammen med de store avstandene i disse områdene.

Funnene her gjenspeiler seg også i variasjoner etter sentralitet. Avstanden til foreldre er lengst for personer bosatt i de minst sentrale kommunene og blant dem som bor i sentrale kommuner (figur 4).

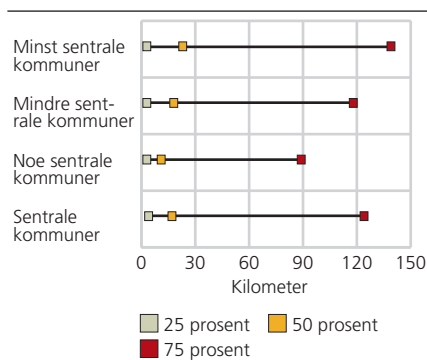
Stadig flere bor der de vokste opp

Tidligere undersøkelser peker mot at personer i fødselskullene like etter andre verdenskrig i størst grad skifter bostedskommune fra barneårene til voksen alder (Sørli 2003). Etter hvert vil stadig flere bli boende i sine oppvekstkommuner. I takt med at flere er født eller har vokst opp i sentralt beliggende kommuner, har en økende andel av hvert årskull kunnet etablere seg på hjemstedet eller nær byområdene (Sørli 2003).

Små forskjeller mellom søsken

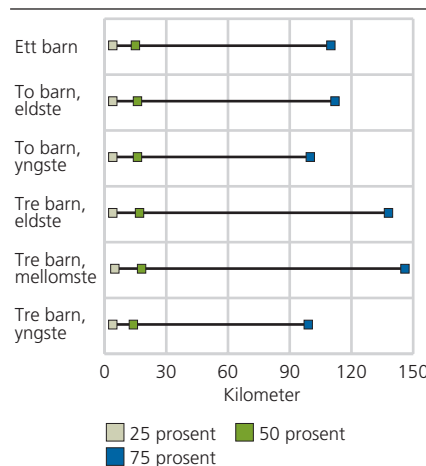
Hvor søsken bor kan også ha betydning for hvor en selv bosetter seg. Det kan for eksempel være slik at hvis en av søsknene bor nær foreldrene, kan det bidra til mindre forpliktelse for de øvrige søsknene og dermed større mobilitet bort fra foreldre. At søsken bor nær sine foreldre kan også gi en egenverdi til bostedet og dermed gjøre det mer attraktivt å bo der. En studie fra Nederland viser at de som ikke hadde søsken boende der foreldrene bodde, hadde lengre vei til sine foreldre enn de som hadde minst ett søsken boende nær foreldrene (Michielin og Mulder 2008).

Figur 4. Avstand i kilometer til foreldre¹, etter sentralitet. Personer med minst én forelder i live

¹ Hvis foreldre ikke bor sammen, har vi beregnet avstand til mor.
Kilde: LOGG 2007, SSB og NOVA.

Figur 5. Avstand i kilometer til voksne barn, etter antall barn og nummer i søskenflokk. Personer med minst ett voksent barn boende på en annen adresse enn en selv

Vi har valgt å se på personer som har ett, to eller tre barn (de som har flere enn tre barn utgjør ingen stor gruppe i vårt materiale). Vi skiller mellom eldste og yngste barn samt mellomste barn. Det er ikke noen store forskjeller i avstand til barna etter hvorvidt barnet er eldste eller yngst i en søskenflokk, viser figur 5. Det er imidlertid en liten tendens til at den yngste bor noe nærmere sine foreldre enn den eldste, men forskjellene er små. Det er også en liten tendens til at den mellomste i søskenflokk bor noe lenger unna foreldrene enn den yngste og den eldste.

Kilde: LOGG 2007, SSB og NOVA.

Lengst vei til barna har de som bor i Nord-Norge

Det som har størst betydning for avstanden til barna, er hvor i landet foreldrene er bosatt, og det er svært store forskjeller, slik figur 6 viser. Halvparten av personer bosatt i Nord-Norge har det eldste barnet boende i en radius av

106 kilometer, mens de siste 25 prosent har barnet boende mer enn 1 372 kilometer unna. Halvparten av dem som er bosatt i Oslo og Akershus, har det eldste barnet boende i en radius av 11 kilometer, mens 25 prosent har barnet boende mer enn 33 kilometer unna.

Dette gjenspeiler den betydelige flyttestrømmen fra Nord-Norge de siste tiårene hvor de som har vokst opp i Oslo og Akershus, i stor grad blir boende i de samme områdene som voksne. Når vi ser på variasjoner etter sentralitet, har de som bor i de minst sentrale kommunene, lengst avstand til sine barn, mens de som bor i sentrale kommuner, har kortest avstand til sine barn (figur 7).

Er det mange som verken har foreldre eller barn i nærheten?

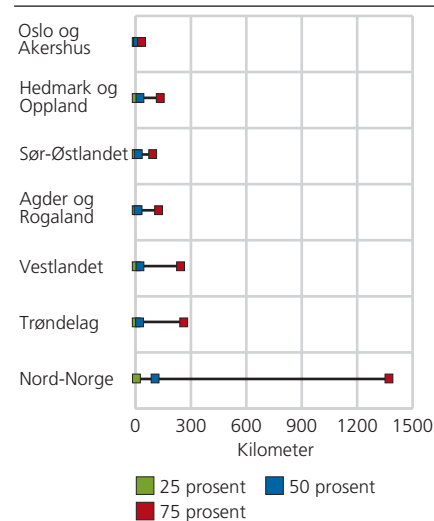
Så langt har vi sett på en persons avstand til foreldre og avstand til voksne barn uavhengig av hverandre. Vi skal nå se på en persons avstand til både foreldre og barn. De som er med, er de som minst har én forelder i live og minst ett barn over 20 år boende på en annen adresse enn de selv.

Det er blitt en vanlig, forventet del av voksenlivet å befinne seg i en såkalt *Janus-generasjon*, der vi forholder oss «oppover» som barn til aldrende foreldre og «nedover» til egne barn (Hagestad 2003). Selv om få familier har alvorlige «generasjonsklemmer» knyttet til unge og gamle som trenger omsorg, stiller likevel Janus-posisjoner mange voksne i en situasjon der vi må ta prioriteringsvalg (Hagestad 2003).

Med utgangspunkt i avstanden som halvparten (medianverdien) har til sine foreldre, og avstanden halvparten har til sine voksne barn, har vi sett nærmere på avstand til både foreldre og barn for samme person. Medianverdien for foreldre er her 12 kilometer og for eldste barn 18 kilometer. Vi definerer avstand under medianverdien som «nær» og avstand over som «lenger unna». Dette gir oss fire grupper: 1) de som har både foreldre og barn boende i nærheten, 2) de som har foreldrene boende i nærheten og eldste barnet boende lenger unna, 3) de som har foreldrene boende lenger unna og eldste barnet boende i nærheten, 4) de som har både foreldre og barn boende lenger unna.

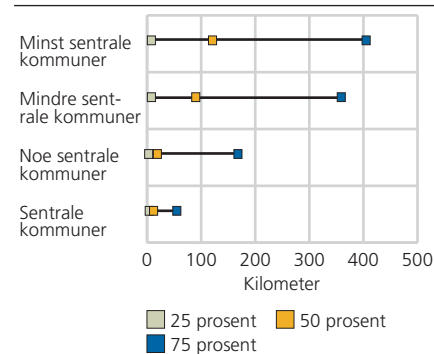
Figur 8 viser hvordan disse gruppene fordeler seg etter sentralitet. En av tre som er bosatt i sentrale kommuner, har både foreldre og barn boende i nærheten, mens det tilsvarende tallet for personer bosatt i minst sentrale kommuner er en av seks. Situasjonen som dominerer blant personer i mindre sentrale og noe sentrale kommuner, er at de har foreldre boende i nærheten og samtidig barna boende lenger unna.

Figur 6. Avstand i kilometer til voksne barn¹, etter landsdel. Personer med minst ett voksent barn boende på en annen adresse enn en selv

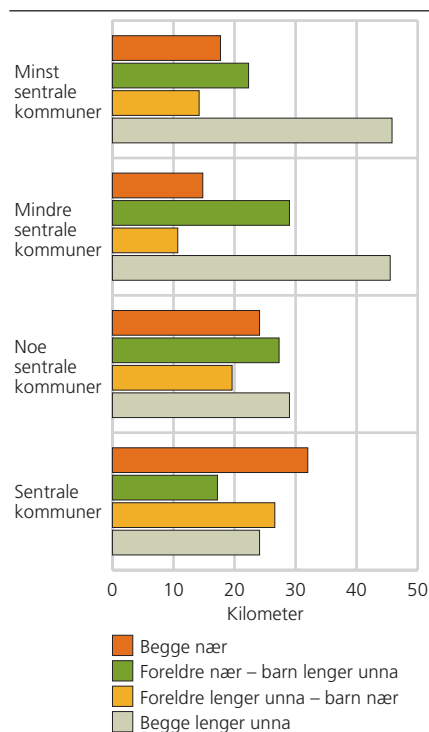
¹ Vi har her beregnet avstand til eldste barn. Kilde: LOGG 2007, SSB og NOVA.

Figur 7. Avstand i kilometer til voksne barn¹, etter sentralitet. Personer med minst ett voksent barn boende på en annen adresse enn en selv

¹ Vi har her beregnet avstand til eldste barn. Kilde: LOGG 2007, SSB og NOVA.

Figur 8. Avstand til foreldre¹ og voksne barn², etter sentralitet. Personer med minst én forelder i live og minst ett voksent barn boende på en annen adresse enn en selv

¹ Hvis foreldre ikke bor sammen, har vi beregnet avstand til mor.

² Vi har her beregnet avstand til eldste barn.
Kilde: LOGG 2007, SSB og NOVA.

Av dem som bor i de minst sentrale eller de mindre sentrale kommunene, er det relativt få som har barna boende i nærheten, og samtidig foreldre som bor langt unna. Dette er imidlertid en mer vanlig kombinasjon blant dem som bor i de sentrale kommunene. At verken foreldre eller barn bor i nærheten er tilfelle for hele 46 prosent av både dem som er bosatt i de minst sentrale kommunene, og dem som er bosatt i mindre sentrale kommuner. Blant dem som er bosatt i noe sentrale og sentrale kommuner, utgjør denne gruppen henholdsvis 29 og 24 prosent.

De fleste har familien boende i nærheten

Funnene i undersøkelsen viser at de fleste har sine foreldre boende i nærheten. Det samme gjelder avstanden til voksne barn. Flertallet har barna boende i en rimelig avstand, med unntak av dem som bor i Trøndelag og Nord-Norge der avstanden er noe lenger. Som følge av utviklingen i flyttemønster og bosted har noen grupper sine foreldre og voksne barn boende svært langt unna.

Det er blant dem som bor i Oslo og Akershus, og blant dem som bor i Nord-Norge, vi finner flest som har foreldrene boende langt unna. Lengst avstand til voksne barn har personer bosatt på Vestlandet, i Trøndelag og i Nord-Norge. Blant dem som bor i små usentrale kommuner, er det relativt mange som både har foreldre og voksne barn boende langt unna. Enten det er behov for å gi hjelp til foreldre eller voksne barn, eller det er behov for å motta hjelp fra foreldre eller voksne barn, vil lange avstander være et stort hinder.

Mindre lokalsamfunn – lange avstander

I lokalsamfunn der mange har lange avstander til sine familiemedlemmer, blir familien en mindre sosial ressurs enn der avstanden er kortere. Også i det norske velferdssamfunnet med et godt utbygd tjenestetilbud utgjør familien et viktig sikkerhetsnett, spesielt for eldre (Hagestad 2003). Når geografisk avstand hindrer hyppig samvær og utveksling av hjelp, vil det innebære større utfordringer for samfunnet, ikke bare for de individene det gjelder.

Referanser

- Daatland, S.O. og K. Herlofson (2005): «Familiens rolle i morgendagens omsorg», i Slagsvold, B. og P.E. Solem, *Morgendagens eldre. En sammenligning av verdier, holdninger og atferd blant dagens middelaldrende og eldre*, NOVA-rapport 11/05.
- Hagestad, G. (2003): «Aldring», i Frønes, I. og Kjølørød, L. (red.), *Det norske samfunn*, Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Michielin, F. og C.H. Mulder (2008): «Distance to parents and geographical mobility», *Population, Space and Place*, 14:327-345.
- Murphy, M. (2008): «Variations in kinship networks across geographic and social space», *Population and Development Review*, 34(1):19-49.
- Reid, S. (2002): Bosettingskriteriene i inntektssystemet til kommunene. Erfaringer med overgang til ny beregningsmåte og nye bosettingskriterier, 2002, Notater 2002/33, Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (2007): «Sentraliseringen tiltar», Befolkningsstatistikk, innenlandske flyttinger, 2006, frigitt på web 3. mai 2007 (www.ssb.no/flytting/arkiv/art-2007-05-03-01.html)
- Sørli, K. (2003): «Bosetting, flytting og regional utvikling», i Frønes, I. og Kjølørød, L. (red.), *Det norske samfunn*, Oslo: Gyldendal Akademisk.